

Kadertekst Masterplan Lokaal Cultuurbeleid Naar een netwerk Culturele Ontmoeting

Advies Antwerps Kunstenoverleg | 26 april 2023

1. Omschrijving adviesvraag stad Antwerpen

Sinds 2016 stuurt en controleert de Vlaamse Overheid niet langer het lokale cultuurbeleid van steden en gemeenten (Vlaamse Overheid, 2012) en zijn middelen voor Cultuur geïntegreerd in het Gemeentefonds, zonder oormerking. Door het wegvallen van dit decreet is er nood aan een geactualiseerde, stedelijke visie en kader voor lokale culturele werking, waaronder culturele ontmoetingscentra, schouwburgen, cultuurantennes, bibliotheken, ...

Het masterplan Culturele Ontmoeting is een integrale en geïntegreerde visie voor de lokale cultuurwerkingen van de stad Antwerpen en haar negen districten. Het ondersteunt district overschrijdend samenwerken op strategisch, tactisch en operationeel niveau.

De stad Antwerpen vraagt het Antwerps Kunstenoverleg advies te geven op deze kadertekst in het kader van de samenwerkingsovereenkomst tussen de stad en AKO waarbij AKO als structurele gesprekspartner voor de professionele kunstensector inzake inspraak met betrekking tot het stedelijk cultuurbeleid en actuele maatschappelijke ontwikkelingen binnen de cultuursector, optreedt.

2. Beschrijving van het doorlopen proces

De bestuursraad van AKO functioneert tot juni '23 als advieswerkgroep. Na het ontvankelijk verklaren van de adviesvraag van de stad, werd via een open oproep bij de leden van de algemene vergadering experts gevraagd om vanuit hun discipline advies op de kadertekst te verlenen. Voor deze adviesvraag werden volgende experts betrokken bij de bestuursraad van 8 representatieve vertegenwoordigers uit het Antwerpse kunstenveld:

- Pieter Theuns, artistieke directie [B.O.X.](#)
- Vincent Van den Bossche, coördinatie [Vincent Company](#)
- Simon Smessaert, zakelijke coördinatie [Extra City](#)
- Jan Staes, Master Kunsteducatie, Fontys Kunsten Tilburg, <https://www.fontys.nl/kunsteducatie>

Op maandag 17 april 2023 kwam de bestuursraad van AKO aangevuld met deze experts samen. De algemene vergadering van AKO bekrachtigde het advies op dinsdag 25 april 2023.

3. Advies op de kadertekst masterplan lokaal cultuurbeleid

INLEIDING

Wat houdt het 'masterplan Culturele ontmoeting' in?

“Het masterplan culturele ontmoeting is een integrale en geïntegreerde visie voor de lokale cultuurwerkingen van stad Antwerpen en haar negen districten.”

- ➔ AKO leest deze kadertekst als een interne nota tussen stedelijke diensten en beleidsniveaus. Het Antwerpse kunstenveld werd tot nog toe niet als stakeholder in deze geconsulteerd. Nochtans spreekt men over een integrale benadering. Als vertegenwoordiger van de Antwerpse kunsten en kunstenaars vindt AKO het een gemiste kans dat ze niet eerder bij het proces werd betrokken.

“Het strategisch kader heeft een tijdshorizon tot 2035 en is afgetoetst aan verschillende toekomstscenario's.”

- ➔ AKO is benieuwd welke de impact is van de in de voetnoot vermelde wereldbeelden (op basis van 2 assen: zwakke vs sterke sociaal economische situatie en zwakke vs. sterke lokale overheid) op het culturele middenveld in de stad Antwerpen waar kunstenaars en kunstorganisaties deel van uit maken.

Waarom één masterplan (en niet één voor elk district)?

“Het vormt het fundament voor de transformatie naar een netwerkorganisatie Culturele Ontmoeting, een organisatievorm die de samenwerking kan inbedden.”

- ➔ Onder de specifieke redenen wordt het netwerk benoemd als ‘netwerk lokaal cultuurbeleid’. Dit leest als een andere werking. Hoe wordt de netwerkorganisatie Culturele Ontmoeting concreet georganiseerd? Is het een netwerk tussen bestaande structuren of een nieuwe netwerkstructuur met een eigen structuur en financiële middelen? Of zijn er meerdere netwerken binnen Culturele Ontmoeting? Dit wordt ook bij ‘Principes voor de implementatie op stedelijk/netwerkniveau’ verder in de tekst (pg 15) niet uitgeklaard.

“De context van het lokaal cultuurbeleid is de stad als een knooppunt van netwerken die elkaar overlappen, elkaar al dan niet vinden en voortdurend veranderen. (...)” (Demos, 2020)

- ➔ Filip De Rynck, hoogleraar bestuurskunde aan de UGent, schrijft in *Werken in netwerken. Gemeenten 3.0* (UGent, 2013): “Gemeenten kunnen steeds minder alleen en evolueren steeds meer naar de gemeente-in-netwerking.” Ook AKO is een netwerk dat niet alleen in het culturele veld, maar ook met andere maatschappelijke netwerken interfereert en met zijn specifieke knowhow een complementaire betekenis heeft voor het lokale cultuurbeleid.

Hoe is het tot stand gekomen?

“Ze zijn hierover in dialoog gegaan met interne en externe stakeholders, waaronder de cultuurschepenen, bestuurscoördinatoren van de districten, de raden van bestuur van de vzw’s lokaal cultuurbeleid, de medewerkers lokaal cultuurbeleid en de cultuurantennes.”

- ➔ Vanuit het perspectief van AKO leest “interne en externe stakeholders” als interne stakeholders.

EEN GEDEEL STRATEGISCH KADER: CULTURELE ONTMOETING

AKO stelt vast dat in de missie de focus van Culturele Ontmoeting op bewoners ligt. Cultuur wordt hierin beschreven als instrument om wijken en districten te verbinden en verrijken om zo de samenleving te versterken. Cultureel bewustzijn en culturele expressie worden hierbij als essentieel beschouwd om te participeren aan de samenleving.

- ➔ AKO stelt zich vragen bij de relationele autonomie van de kunsten hierin. De band tussen de professionele kunsten en het lokaal cultuurbeleid blijkt niet uit de tekst.

De lange termijn-impact van het netwerk beoogt, zoals in de visie beschreven, “cultureel meerrichtingsverkeer opdat elke Antwerpenaar deelneemt en bijdraagt aan de culturele verscheidenheid en rijkdom van Antwerpen.”

- ➔ AKO vraagt zich af wat met cultureel meerrichtingsverkeer bedoeld wordt (is dit een nieuwe beleidsterm?) en of werkelijk iedere bewoner van deze stad moet participeren én bovendien bijdragen aan kunst en cultuur. Dat is een stevige ambitie en misschien een overschatting van het potentieel.

Onder *Samenwerken* lezen we: “We functioneren als interne en externe netwerkorganisatie. We luisteren actief naar buurtorganisaties en stakeholders en gaan duurzame samenwerkingen aan met al onze partners om zo langetermijneffecten te genereren.”

- ➔ Zijn er binnen Culturele Ontmoeting 2 netwerken (intern vs. extern) of organisaties met een eigen agenda? Zie ook bedenking hoger.

EEN KEUZEMENU AAN OPERATIONELE DOELSTELLINGEN

De gebruiker centraal

- ➔ Op pg 8 wordt de gebruiker gedefinieerd als: “zowel deelnemers als deelhebbers (kunstenaars, gezelschappen, artiesten, culturele verenigingen, ...)”.
- ➔ AKO vraagt zich af of de vermelde studies over de huidige en potentiële gebruiker en gebruikersdrempels ook met het kunstenveld gedeeld mogen worden.
- ➔ AKO leest in de tekst hoofdzakelijk het perspectief van de deelnemer en minder de deelhebber. Als AKO missen we hierin het perspectief van de artiest en de expertise van de cultuurwerker. Blijven deze perspectieven bestaan binnen de werking of moeten zij zich verhouden tot deze nieuwe visie?
- ➔ Hoe verhoudt de relationele maar vooral de artistieke autonomie van de kunstenaar zich hierin? Zie ook hoger. Blijft er voldoende ruimte binnen de culturele programmatie binnen de districten voor spontane initiatieven die vanuit het kunstenveld worden geïnitieerd? Experimenten die noodzakelijk zijn voor de voeding van het artistieke ecosysteem. Zie ook het belang van de artistieke humuslaag zoals beschreven in de Vlaamse¹ en Antwerpse² landschapstekening.

Participatiebeleid

- ➔ AKO mist een heldere definitie en doelstelling van het begrip participatie. Welke methodiek, doelstellingen (indicatoren), expertise, partners, financiële omkadering ... zijn nodig om de gewenste participatie te bereiken?
Bijvoorbeeld: Hoe verhouden de Gebruiker en de Participant zich tot elkaar? Op wie richt zich het participatiebeleid? Maakt de participant deel uit van het artistieke werk of wordt deze ernaar toegeleid? ...

“De stakeholders voor het participatiebeleid zijn bepaald, zowel op stedelijk als op wijkniveau.”

- ➔ Wie zijn dit? Behoren hiertoe ook de kunstorganisaties die onder het kunstendecreet specifiek inzetten op de functie participatie en hierover heel wat kennis in huis hebben?

“Er is bij de stakeholders, stad en districten (administratie en bestuur) en haar personeel openheid voor participatief werken.”

- ➔ Heeft het betrekken van burgers over de invulling en uitvoering van het lokale cultuurbeleid ook invloed op het cultuuraanbod? Hoe behoudt de programmator/curator zijn autonomie als deskundige hierin? Of verschuift de taakomschrijving van de cultuurmedewerker in de richting van sociaal-cultureel bemiddelaar waarbij de nadruk ligt op het begeleiden van participatieve processen? Zo ja, werd de impact van deze shift dan op het huidige personeelsbestand in kaart gebracht?
In 2.c. wordt een netwerk vermeld waarin actief gewerkt wordt aan/met/rond participatieve methodieken. Worden kunstenaars/kunstorganisaties ook betrokken in dit netwerk?

“Op basis van gebruikersinzichten en doelstellingen hanteren we de verschillende participatie strategieën. (Demos, 2023)”

- ➔ Cultuurparticipatie is zowel onder de vorm van toeleiding als co-creatie een arbeidsintensief proces dat grote consequenties heeft op vlak van personeel en werking. Worden er extra personeelsleden en financiële middelen voorzien om participatief te werken en dat zowel binnen het netwerk Culturele Ontmoeting als voor externe partners? We verwijzen hier ook graag naar de algemene opmerking (zie eerder) aangaande participatie en hoe dit wordt gedefinieerd.
- ➔ Hoe wordt de balans tussen participatief werk al dan niet in opdracht en ‘vrij’ artistiek werk in evenwicht gehouden? Als beide perspectieven van belang blijven (wat AKO hoopt), worden er dan bijkomende middelen voorzien zodat beide volwaardig naast elkaar kunnen staan?

Competentie- en talentontwikkeling

- ➔ Talentontwikkeling is een intensief proces dat zich niet alleen afspeelt op kunstenaarsniveau, maar ook professionele omkadering, tijd en ruimte vraagt. Ook hierin vraagt AKO zich af op welke manier het netwerk Culturele Ontmoeting of het Cultuur-educatief netwerk inspeelt op de aanwezige kunstenaars/kunstorganisaties in deze stad en de opgebouwde kennis hierover in het Antwerpse kunstenveld. Zijn de actoren die hieraan kunnen bijdragen, gehoord?
- ➔ Zoals ook uit de reeds vermelde landschapstekeningen en de Mapping en Swot van het Antwerpse kunsten³ naar boven kwam, is de nood aan vrijplaatsen in Antwerpen waar talent kan groeien groot. Biedt het netwerk hierop een antwoord? Heel concreet: hoe verhoudt een belangrijk initiatief als Onder Stroom zich bijvoorbeeld tot deze nota?

Partnerschappen

- ➔ Ook hierin vraagt AKO zich af of er voldoende ruimte gecreëerd zal worden voor samenwerking met partners uit het kunstenveld?

STRATEGISCHE DOELSTELLINGEN VOOR DE INTERNE ORGANISATIE

Netwerkorganisatie

- ➔ AKO leest dat in functie van het realiseren van de missie en visie de bestaande organisatiestructuur en -cultuur omgevormd wordt tot een professionele, gebruikers- en doelgerichte netwerkorganisatie. Wat is de rol en wettelijke positie van externe stakeholders hierin?

4. CONCLUSIE

AKO staat achter het initiatief om met dit masterplan een gemeenschappelijk kader te creëren voor de stad en de districten, en doelstellingen te bepalen aangaande lokaal cultuurbeleid. We begrijpen dat het een evenwichtsoefening is om een tekst te schrijven die van toepassing is op uiteenlopende werkingen als ontmoetingscentra, schouwburgen, cultuurantennes, bibliotheken... Het werken met een keuzemenu aan operationele doelstellingen is daarom een elegante oplossing.

Desondanks zijn de voornaamste bedenkingen van AKO de volgende:

- In het algemeen wordt de tekst als vaag en generisch ervaren waarbij o.a. de verhouding tussen het stedelijk beleidsniveau en het districtsniveau niet geduid wordt.
- Het niet consequent gebruik van termen en definities creëert onduidelijkheid en verwarring. Het lijkt alsof er verschillende netwerken zijn waarbij het niet altijd duidelijk is wie de stakeholders zijn.
- Inhoudelijk is AKO op zoek naar de plek van de kunst en de kunstenaars in het nieuwe netwerk. De talrijke kunstenaars en kunstorganisaties die in de verschillende kunstdisciplines en functies opereren, maken deel uit van een fijnmazig netwerk dat diep verweven zit in de stad en mee de culturele rijkdom van Antwerpen bepaalt. Men vinden we eerder terug onder de term 'deelhebber'. Kunst maken lijkt ons over meer te gaan dan 'cultureel bewustzijn en culturele (zelf)expressie' van de gebruiker/'deelnemer'.
- Binnen het oude Vlaamse decreet lokaal cultuurbeleid is er zeker wat de podia betreft steeds kennis uitgewisseld tussen lokale en Vlaamse organisaties en een nauwe relatie met het Vlaamse kunstendecreet⁴ opgebouwd. Zoals in hoger vermelde studies beschreven werd, is Antwerpen bij uitstek een podiumkunstenstad. Zowel de Mapping en SWOT van de Antwerpse kunsten als de Vlaamse en Antwerpse landschapstekening vermelden het onevenwicht tussen de verschillende disciplines van het kunstendecreet. Er is nood aan een inhaalbeweging voor de beeldende kunstensector en nieuwe disciplines, trans-disciplinaire en cross sectorale kunstvormen. AKO ziet als netwerk een plek binnen Culturele Ontmoeting en zijn talrijke stakeholders (culturele ontmoetingscentra, schouwburgen, cultuurantennes, bibliotheken, ...) om de diverse noden van het Antwerpse kunstenveld en het nieuwe lokaal cultuurbeleid op elkaar af te stemmen.
- AKO ervaart het in die zin als een gemiste kans dat het bij het tot stand komen van deze tekst niet in co-creatie betrokken werd. Zal er bij de ontwikkeling van het masterplan gebruik gemaakt van de bestaande expertise in het kunstenveld?
- Wat met de financiering van dit netwerk en de bijkomende werklast? Hoe moeten we dit netwerk concreet zien? Een nieuwe organisatie of een netwerk van bestaande spelers? Overleglast is bovendien een niet te onderschatten factor.

-
1. Vlaamse landschapstekening, Kunstenpunt, 2019. <https://www.kunsten.be/dossiers/de-kunsten-in-vlaanderen-en-brussel/landschapstekening-kunsten-2019/>
 2. Antwerpse landschapstekening, Antwerps Kunstenoverleg, 2021. https://www.antwerpskunstenoverleg.be/media/pages/publicaties/a4035872cd-1666665707/211025_landschapstekeningkunstenantwerpen2021.pdf
 3. Mapping en Swot van de Antwerpse kunsten, Stad Antwerpen, 2020. https://assets.antwerpen.be/srv/assets/api/download/ca9d2fac-082b-48a1-93d4-1b21d0b709ad/20210624_MappingenSWOTAntwerpseKunsten_finaal.pdf
 4. Vlaams Kunstendecreet, Departement Cultuur, Jeugd & Media, Vlaanderen, 2021. <https://www.vlaanderen.be/cjm/nl/cultuur/kunsten/regelgeving#Kunstendecreet>